

РОЗДІЛ 12. ПРАВОВА НАУКА ТА ПРАКТИКА

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.64>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Берч В.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету,
<https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>*

Берч В.В. Конституційно-правові засади організації та функціонування прокуратури: загальні положення.

Наукова стаття присвячена дослідженню конституційно-правових засад організації та функціонування прокуратури.

Встановлено, що визначення конституційно-правових засад організації та функціонування прокуратури є наріжним каменем для встановлення сутнісних ознак зазначеного правового інституту, дослідження якого є надзвичайно важливим як для правової науки, так і у практичному сенсі. Поряд з цим, зазначена проблематика є предметом наукових дискусій та не здобула свого однозначного бачення серед сучасних дослідників. Учені станом на сьогодні по-різному підходять до питання фундаментальних засад у цій сфері, що обумовлено розвитком науки та права та суспільних відносин в цілому.

Визначено, під конституційно-правовими засадами організації та діяльності прокуратури, як правило, сучасні дослідники розуміють основоположні керівні вимоги щодо функціонального призначення прокуратури, побудови системи її органів та особливостей діяльності, що знаходять своє відображення у чинному законодавстві.

Зауважено, особливостями конституційно-правових засад організації та діяльності прокуратури є те, що вони: а) тісно пов'язані, та взаємодіють між собою, а також становлять єдину цілісну систему; б) мають багаторівневий характер, де фундаментом (базою) є загальні принципи права.

Встановлено, важливими у визначенні засад організації та діяльності прокуратури вбачаються також міжгалузеві принципи, серед яких ключове місце посідає принцип змагальності судочинства, гласності, рівності учасників процесу перед судом, обґрунтованого захисту в судовому порядку інтересів держави тощо.

Визначено, реформування інституту прокуратури в Україні вимагає відповідності зазначеного правового інституту базовим європейським цінностям, котрі, у свою чергу, передбачають: зайняття прокуратурою свого місця у системі захисту прав та свобод людини із врахуванням правозахисного спрямування функцій прокуратури; існування належного порядку формування кадрового складу інституту прокуратури; системного удосконалення правових знань, умінь та навичок прокурорів із застосуванням принципу безперервного навчання; потребу наявності ефективних органів прокурорського самоврядування; необхідність неухильного дотримання прокурорами вимог професійної етики; підвищення рівня правової свідомості та правової культури прокурорів.

Ключові слова: захист прав людини, незалежність прокуратури, верховенство права, законність, справедливість, гуманізм, демократизм, функції та повноваження прокуратури, конституція, права і свободи.

Berch V.V. Constitutional and legal basis of the organization and functioning of the prosecutor's office: general provisions

The scientific article is devoted to the study of the constitutional and legal foundations of the organization and functioning of the prosecutor's office.

It has been established that the determination of the constitutional and legal foundations of the organization and functioning of the prosecutor's office is a cornerstone for establishing the essential features of the specified legal institution, the study of which is extremely important both for legal science and in a practical sense. Along with this, the specified problem is the subject of scientific discussions and has not gained its unequivocal vision among modern researchers. Today, scientists have different approaches to the issue of fundamental principles in this area, which is due to the development of science and law and social relations as a whole.

It was determined that under the constitutional and legal principles of the organization and activity of the prosecutor's office, as a rule, modern researchers understand the fundamental guiding requirements regarding the functional purpose of the prosecutor's office, the construction of the system of its bodies and the specifics of its activities, which are reflected in the current legislation.

It has been noted that the peculiarities of the constitutional and legal foundations of the organization and activities of the prosecutor's office are that they: a) are closely related and interact with each other, and also constitute a single integrated system; b) have a multi-level character, where the foundation (base) is the general principles of law.

It has been established that cross-industry principles are also considered important in determining the foundations of the organization and activities of the prosecutor's office, among which the principle of competitive justice, transparency, equality of trial participants before the court, justified protection of the state's interests in the judicial procedure, etc., occupy a key place.

It was determined that reforming the institution of the prosecutor's office in Ukraine requires compliance of the said legal institution with basic European values, which, in turn, provide for: the prosecutor's office taking its place in the system of protection of human rights and freedoms, taking into account the human rights direction of the functions of the prosecutor's office; the existence of a proper procedure for forming the staff of the prosecutor's office; systematic improvement of legal knowledge, skills and abilities of prosecutors using the principle of continuous education; the need for effective prosecutorial self-government bodies; the need for prosecutors to strictly comply with the requirements of professional ethics; raising the level of legal awareness and legal culture of prosecutors.

Key words: protection of human rights, independence of the prosecutor's office, rule of law, legality, justice, humanism, democracy, functions and powers of the prosecutor's office, constitution, rights and freedoms.

Постановка проблеми. Визначення конституційно-правових засад організації та функціонування прокуратури є наріжним каменем для встановлення сутнісних ознак зазначеного правового інституту, дослідження якого є надзвичайно важливим як для правової науки, так і у практичному сенсі. Поряд з цим, зазначена проблематика є предметом наукових дискусій та не здобула свого однозначного бачення серед сучасних дослідників. Учені станом на сьогодні по-різному підходять до питання фундаментальних засад у цій сфері, що обумовлено розвитком науки та права та суспільних відносин цілому.

Стан опрацювання. Проблематика визначення конституційно-правових засад організації та функціонування прокуратури є предметом наукових досліджень таких науковців як: О.В. Батанов, С.Д. Гусарев, Д.М. Добровольський, Ю.М. Грошевий, О.М. Єшук, О.М. Кальчук, С.В. Ківалов, І.С. Ковальчук, М.І. Козюбра, Т.Є. Колесник, А.М. Колодій, М.В. Косюта, М.В. Костицький, А.В. Лапкін, І.Є. Марочкін, О.І. Медведько, В.С. Нерсисянц, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, Ю.Є. Полянський, С.В. Прилуцький, О.С. Проневич, Н.І. Проців, М.В. Руденко, Д.Л. Савенко, В.В. Сухонос, В.М. Тертишник, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан, П.В. Шумський, В.М. Юрчишин та ін.

Метою статті є здійснення аналізу конституційно-правових засад організації та функціонування прокуратури.

Виклад основного матеріалу. Під конституційно-правовими засадами організації та діяльності прокуратури, як правило, сучасні дослідники розуміють основоположні керівні вимоги щодо функціонального призначення прокуратури, побудови системи її органів та особливостей діяльності, що знаходять своє відображення у чинному законодавстві.

Особливостями конституційно-правових засад організації та діяльності прокуратури є те, що вони: а) тісно пов'язані, та взаємодіють між собою, а також становлять єдину цілісну систему; б) мають багаторівневий характер, де фундаментом (базою) є загальні принципи права.

Першорядним щаблем конституційно-правових засад організації та діяльності прокуратури є загальноправові принципи, до яких належать:

1) верховенство права, сутність якого серед іншого зводиться до пріоритету прав людини, визнання людини найвищою соціальною цінністю, а також правової визначеності. Верховенство права є фундаментом демократичних основ функціонування держави, його правильне застосування сприяє обмеженню державного свавілля [1];

2) законність, котра будучи формальним аспектом верховенства права, передбачає відповідність фактичних дій прокурорів правовим приписам;

3) справедливість як етико-нормативний феномен, що поєднує у собі цілісну сукупність морально-етичних та правових компонентів, а також є соціально-правовим явищем, сутність «... якого виявляється в процесі застосування норм права, досягненні оптимального співвідношення між приватними та загальнолюдськими цінностями...» [2];

4) гуманізм, що передбачає визнання соціальної цінності людської особистості [3, с. 14];

5) демократизм, що серед іншого декларує визнання суверенним носієм влади народу.

До принципів функціонування прокуратури доцільно відносити такі:

1) незалежності – це визначальний принцип функціонування прокуратури, відповідно до якого прокурори повинні здійснювати своє функціональне призначення без жодного впливу з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, окремих громадян, політичних партій, громадських організацій чи інших суб'єктів [4];

2) неупередженості та об'єктивності;

3) політичної нейтральності (деполітизації [5, с. 28]), що передбачає відсутність у діяльності прокурорів жодної прихильності до політичних сил та їх окремих представників;

4) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки;

5) прозорості функціонування прокуратури, котра серед іншого забезпечується відкритим та конкурсним зайняттям посади;

6) недопустимості втручання прокурором у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування;

7) здійснення функціонального призначення прокурора виключно прокурором.

До принципів організації прокуратури належать такі: єдності системи прокуратури, територіальності та спеціалізації, прокурорського самоврядування, принцип конкурсного кадрового формування прокурорського корпусу. Важливими у визначенні засад організації та діяльності прокуратури вбачаються також міжгалузеві принципи, серед яких ключове місце посідає принцип змагальності судочинства, гласності, рівності учасників процесу перед судом, обґрунтованого захисту в судовому порядку інтересів держави тощо.

Висновки. На сучасному етапі розвитку правової держави та громадянського суспільства, а також виходячи з теперішніх умов війни, прокуратура повинна залишатись поліфункціональною [6, с. 426], а наступні кроки щодо її модернізації повинні здійснюватись крізь призму удосконалення засад її організації та функціонального призначення у розрізі застосування міжнародних стандартів та запозичення кращого зарубіжного досвіду у цій сфері.

Реформування інституту прокуратури в Україні вимагає відповідності зазначеного правового інституту базовим європейським цінностям, котрі, у свою чергу, передбачають:

- зайняття прокуратурою свого місця у системі захисту прав та свобод людини із врахуванням правозахисного спрямування функцій прокуратури;

- існування належного порядку формування кадрового складу інституту прокуратури;

- системного удосконалення правових знань, умінь та навичок прокурорів із застосуванням принципу безперервного навчання;

- потребу наявності ефективних органів прокурорського самоврядування;

- необхідність неухильного дотримання прокурорами вимог професійної етики;

- підвищення рівня правової свідомості та правової культури прокурорів.

Список використаних джерел:

1. Савенко Д.Л. Верховенство права і законність в організації та діяльності прокуратури України: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд юрид. наук за спеціальністю: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Одеса. 2015. 22 с.
2. Костюк Н. Принцип справедливості в правозастосуванні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 6. С. 5–13.
3. Костицький М.В. Гуманізм права як прояв вищих (космічних) законів у суспільстві. Принципи гуманізму та верховенства права як умова розвитку демократичної, соціальної, правової держави (пам'яті професора В.В. Копейчикова): Матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. С. 13–15.
4. Колеснік Т.Є. Незалежність як основний принцип діяльності прокуратури в Україні: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Т. 2. Вип. 29. С. 79–82.
5. Лапкін А.В. Правові основи прокурорської діяльності. Х.: Право, 2013. 320 с.
6. Косюта М.В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.10. Х., 2002. 467 с.